Ilja Budrajtskis

Litauen – ”Inte tillräckligt europeiska för att ingå i det europeiska samtalet”

Detta är en lång men mycket klargörande och läsvärd intervju med den litauiska sociologen Gražina Bielousova – om hotet från Ryssland, om skillnaderna i inställningen till militära rustningar inom vänstern i Öst- och Västeuropa, om Sovjetunionen som kolonialmakt och hur detta uppfattas internationellt och om den östeuropeiska feminismens speciella situation. Man nämner även GPS-störningarna i Östersjön och Finska viken som det har talats mycket om även i Sverige och Finland under de senaste månaderna.[1]

Intervjuare är den ryska historikern/författaren Ilja Budrajtskis och intervjun publicerades i *Posle*, 11 juni 2025.

Översättning (från engelska): Jan Czajkowski

Hur ser litauerna på det växande ryska militära hotet? Hur kan landets vänster övervinna den kulturella kolonialismen från såväl öst och väst? Sociologen Gražina Bielousova och Ilja Budrajtskis från *Posles* redaktion diskuterar.

Ilja Budrajtskis: De ryska och belarusiska arméerna planerar att genomföra en gemensam militärmanöver, West-2025, i Belarus i september. Även om representanter för Nato och militären i Litauen och Lettland anser att det osannolikt att det kommer att ske en direkt eskalering av hotet från Rysslands sida i år, så utgör dessa manövrar ett nytt steg i omvandlingen av Belarus till en viktig språngbräda för rysk militär närvaro vid Litauens, Lettlands

[1] Sjöfartsverket utökar varningen för GPS-störningar i Östersjön (SVT 15/6) och Traficom varnar båtförare för gps-störningar (finska Yle 13/6)

och Polens gränser. Hur upplevs dessa militära hot i Litauen idag? Och i vilken utsträckning erkänns de som verkliga, med tanke på de fördjupade meningsskiljaktigheterna mellan USA och EU och tvivlen på ömsesidigt bistånd inom Nato vid händelse av attacker mot små länder som de baltiska staterna?

Gražina Bielousova: Jag är sociolog, inte säkerhetsexpert, så min tolkning av situationen är som antropolog och sociolog som försöker förstå regionen underifrån snarare än genom att analysera dessa makroprocesser. På frågan ”hur upplevs dessa militärövningar av vanligt folk?” är det korta svaret: mycket starkt. Jag tror inte att någon underskattar betydelsen av det som pågår. Men en viktig sak att inse är att om vi ser till de större sammanhangen, kommer vi att se att handlingar som kan uppfattas som aggression från Ryssland och Belarus upprepas minst en gång i veckan – från manövrar i Östersjön till kränkningar av luftrummet och störningar av GPS-signaler. Det är en kedja av upprepade överträdelser som sker i det offentliga och mediala rummet. En av de saker jag fruktar är att på grund av dessa ständiga störningar, om vi kallar dem så, drunknar ibland stora händelser som planerade militärövningar i bruset från mindre överträdelser.

Jag tror att en av de största förändringarna i Litauen – en förändring som pågått sedan den första invasionen av Ukraina 2014 – är hur vi behandlar Belarus. Tidigare sågs Belarus som en galen, obekväm granne som vi kunde göra affärer med. Det vill säga, ibland sågs det som ett exotiskt resmål för sunkig turism, ett pinsamt resmål för sovjetnostalgi, men också som en partner för stora företag, särskilt vad gäller gödningsmedel, framför allt kaliumklorid, för transport och export. En viktig aspekt är att man på sätt och vis spelar hasard [genom att göra affärer i Belarus], men vinsten från detta spel uppväger med råge risken, särskilt om man avser hamnarna. Det finns en väldig mängd belarusiska produkter som exporteras via Klaipėda.

Så det börjar förändras, tror jag – allvaret med vilket politiker och den breda allmänheten behandlar Belarus, som i allt högre grad ses som ett potentiellt hot.

Militärövningar som den du talar om pekar på precis samma sak: vi kan inte längre trösta oss med att den belarusiska armén är föråldrad eller liknande, eftersom vi vet att det inte bara är belarusiska styrkor, belarusiska vapen och belarusisk utrustning som är stationerade i eller transporteras genom Belarus. Och naturligtvis finns det diskussioner om Suwałkikorridoren. Jag tror att hotet från Belarus förstärks av hotet från Kaliningrad, eftersom det är just den typen av farlig inringning som vi fruktar. Men den sträcker sig bortom Lettland, Litauen och Polen, även om det främst är Litauen och Polen som berörs. Det andra som man har bevittnat, redan före den fullskaliga invasionen av Ukraina, är att Belarus kan användas som en språngbräda, till exempel under den artificiellt skapade migrantkrisen vid den litauiska gränsen 2021. Och jag säger detta med full medkänsla för de människor som vilseletts att tro att det var ett sätt för dem att få tillträde till EU, eftersom dessa människor är offer på flera sätt.

Om vi tittar på de makroekonomiska processerna ser vi att Belarus används av den ryska regimen för att öka spänningarna och skapa förutsättningar som gjorde det möjligt att utmåla Litauen och Polen med hjälp av välbekanta troper om fascism, extrem nationalism, rasism och vad det nu må vara. I det avseendet ser jag en eskalerande kontinuitet.

När det gäller Litauens relation till Nato och EU är det komplicerat. Jag tror att det vi ser nu är en helgardering. Före presidentvalet 2024 var narrativet att Europa inte är en pålitlig partner när det gäller försvaret, särskilt på grund av att länder som Frankrike, Spanien och Italien tvekar att gå med på att avsätta minst 2 procent av BNP till försvaret. Och det fanns ett uttalat förtroende för USA som en militär partner som vi kunde lita på om vi behövde åberopa Natos artikel 5. I stadshuset i Vilnius finns till och med en plakett som påminner om president George W. Bushs besök 2002 med följande citat: ”Den som väljer Litauen som fiende har

också gjort USA till sin fiende.” Citatet påminner om att USA sågs som garant för säkerheten i regionen. Nu håller detta på att förändras – inte därför att Litauen eller Lettland inte räknar med USA:s stöd, men det är en mycket mer försiktig och medveten strategi som skiftas mot att bygga lojaliteter och allianser i Europa.

Under de senaste månaderna har vi till exempel, förutom den tyska vapenfabriken, också sett upprättandet av en permanent militärbas för tyska trupper i Litauen. Det är en ny utveckling som inte alls ses som överdriven. Den ses som en mycket välkommen och nödvändig utveckling, även om miljöfrågor och andra frågor påverkar diskussionen om var exakt militärbasen ska ligga.

Ilja Budrajtskis: Samtidigt, med alla dessa möjliga militära hot från Ryssland och Belarus och med ökade militärutgifter, så möts Frankrikes och Tysklands ledares krav på ökade militärbudgetar med motstånd från stora delar av samhället, och vänsterkrafterna i dessa länder (som Die Linke eller Melenchons La France Insoumise) motsätter sig starkt militariseringen av ekonomin och de oundvikliga nedskärningarna i de sociala utgifterna. Finns det idag ett behov av en solidarisk hållning mellan vänstern i Öst- och Västeuropa? Är en sådan gemensam hållning i princip möjlig, och hur tror du att den skulle se ut?

Gražina Bielousova: Jag tror att vi har att göra med fundamentalt olika uppfattningar om vad vänstern är i väst respektive i öst. Här behöver vi bygga en bro. Om vi utgår från att den centrala övertygelsen bland vänsterpartierna är klassmedvetande, uttryckt explicit eller implicit, så är det en av de saker som förenar öst och väst. Frågan är då: ”Hur skyddar vi speciellt arbetarklassens intressen trots att arbetarklassen som kategori, som begrepp, på sätt och vis betraktas som omodern?” Men jag tror att eftersom vänsterns erfarenheter i öst och väst är så olika måste det finnas en sorts dialog, men det är ingen lätt dialog.

Jag tycker att motståndet mot militariseringen av samhället, ekonomin och budgetarna är en helt förståelig ståndpunkt. Jag tror inte att det är någons ideal. Ökade militärbudgetar innebär nödvändigtvis sociala nedskärningar eller höjda skatter. Och i slutändan drabbar höjda skatter konsumenterna, eftersom det är mycket sällsynt att företagen tar på sig kostnaden för höjda skatter. När skatterna höjs är det slutpriset som konsumenten betalar som ökar. Detta är gemensamma bekymmer för vänstern, både i öst och väst.

Nu kommer vi till den avgörande skillnaden. Den viktigaste skillnaden är denna: i Öst (även om vi inte gillar Öst som begrepp – vi skulle hellre vara norra Europa – men låt oss använda dessa kategorier som bildliga uttryck för tillfället), i Litauen, Lettland, Polen och Estland finns det en förståelse, en känd, existentiell hotbild som vi måste ha en diskussion kring var och hur vi ska finansiera dessa ökade militärutgifter. Men det finns en konsensus om att de måste genomföras, att vi inte kan fortsätta som vanligt och att det kan bli nödvändigt att förhandla om. I Litauen handlar den aktuella diskussionen, även om den inte är särskilt strukturerad, till exempel om det nya lagförslaget om en fastighetsskatt. Förslaget gick i stöpet på grund av dålig kommunikation från regeringskoalitionen, så jag är osäker på vad som kommer att hända härnäst.

Men överlag är den politiska diskussionen kanske snarare: ”Hur mycket behöver vi spendera på försvaret? Hur ska det se ut? Vad ska vi offra?” – inte om detta behövs eller ej.

Jag tror till exempel att i Frankrike, Tyskland, Nederländerna eller Belgien upplevs hotet om en rysk invasion inte som omedelbart – det upplevs inte som existentiellt, så det finns mindre vilja att delta i samma diskussion.

Den nuvarande västerländska vänstern har historiskt sett ärvt en antimilitaristisk och anti-imperialistisk hållning från sina föregångare, eftersom militarisering i väst vanligtvis har inneburit att blodsutgjutelsen exporterats till utvecklingsländerna. Det är förståeligt att det

finns en skuldkänsla kring denna medverkan, eftersom vi inte behöver gå så långt tillbaka i historien för att hitta exempel på detta. Vi behöver inte ens gå så långt tillbaka som till Kongo eller Algeriet – vi kan till exempel titta på Afghanistan och Irak. Det är därför naturligt att den västerländska vänstern är tveksam till att öka militärutgifterna.

Ilja Budrajtskis: Man kan alltså säga att det verkligen behövs en diskussion om olika vägar till militarisering mellan vänstern i Öst- och Västeuropa.

Gražina Bielousova: Hur kan vi ens överbrygga så radikalt olika erfarenheter? Särskilt eftersom vänstern i Väst har mycket dåliga meriter när det gäller att lyssna på och respektera vänsterns erfarenheter i Öst. Det finns fortfarande politiska hierarkier som styr våra relationer. Hur mycket västvärldens vänster än anser sig vara antiimperialistisk, antikolonialistisk eller antihegemonisk när det gäller sina egna kolonier och sin dokumenterade koloniala historia, och hur uppenbar tolkningen än är så har den inte tillämpats på deras relation till Österuropa.

Förhållandet mellan Europas Öst och Väst är mycket hierarkiskt. Det finns uttalanden till och med från vänsterfeminister, exempelvis efter den fullskaliga invasionen av Ukraina, från västerländska och globala vänsterfeminister om Ukraina som fördömer militariseringen eller vad det nu gäller, utan att en enda person från Ukraina har tillfrågats.

Och det har tyvärr varit erfarenheten i Europas Öst: det förs samtal om oss utan att vi är med.

Så vi försöker engagera oss i dessa samtal mellan vänstern i östra och västra Europa i hopp om att det ska finnas ett visst erkännande av de europeiska hierarkier som förhindrar ömsesidig förståelse.

Ilja Budrajtskis: Kan vi alltså säga att skillnaden mellan Öst- och Västeuropa fortfarande existerar, i den meningen att Österuropa inte är det ”riktiga” Europa, att det har uteslutits från diskussionen, från det europeiska arvet, och särskilt från den europeiska vänstern och frihetsrörelserna? Som att det behöver byggas en bro mellan dessa båda erfarenheter.

Gražina Bielousova: Ja, absolut, för vi är för vita för att inkluderas i de antikoloniala, antiimperialistiska samtalen, och samtidigt är vi för ”efterblivna”, vi är inte tillräckligt europeiska för att inkluderas i det europeiska samtalet. Det är inte längre ett begrepp vi använder, men vi är den där ”andra världen” som är namnlös och därför inte teoretiserad och inte uppmärksammad.

Ilja Budrajtskis: Det hänger direkt ihop med Österuropas halvkoloniala ställning inom EU.

Gražina Bielousova: Till 100 procent.

Ilja Budrajtskis: I april i år släpptes boken *Litauens historia* i Kaliningrad[2], skriven av en grupp ryska propagandister och med ett förord av Rysslands utrikesminister Lavrov. Bokens berättelse skiljer sig inte mycket från det ideologiska rättfärdigandet av invasionen av Ukraina (i synnerhet det som Putin använde i sin tongivande artikel från sommaren 2021). Litauen förklaras till exempel nästan uttryckligen vara en ”konstgjord stat” vars ”fiktiva” självständighet under olika historiska perioder under 1900-talet stöddes av ”det kollektiva Väst”, enbart som ett medel för att sätta press på Ryssland. Samtidigt hävdar boken att det var först under det ryska imperiets styre och senare som en del av Sovjetunionen som litauerna kunde bevara sin identitet och sitt språk från det dominerande polska inflytandet. Kan man säga att sådana berättelser har stöd i det litauiska samhället, eller uppfattas de enbart som rysk propaganda utan historiska belägg? Och vad kan du säga om denna berättelse i allmänhet?

Gražina Bielousova: Det här är en upprepning av en berättelse som vi har hört förut, eftersom detta är i stort sett så som litauisk historia har berättats sedan Stalintiden. Det är ett

[2] Russian foreign minister pens foreword to book ... (*Meduza* 2/5 2025)

återupplivande av en viss berättelse. Och jag tycker att det är särskilt betydelsefullt att den återupplivar idén om ett hegemoniskt Polen som försökte ta över Litauen och därmed hotade den litauiska nationella identiteten. Jag tror inte att detta är en slump, eftersom Polen vid flera tillfällen har upprepat sitt löfte om att använda militärmakt för att försvara Litauen om vi attackeras. Polen har agerat som en av Litauens partner i till exempel förhandlingarna om EU- och Nato-anslutning, och så vidare. Så jag tror att försöken att framställa relationen mellan Litauen och Polen som historiskt fientlig inte är en slump. Denna berättelse användes också i Vilnius för att underblåsa etniskt hat under sovjettiden.

Den verkliga frågan är om denna berättelse kan vinna åhörare i Litauen. Jag tror att det finns en liten publik i Litauen som redan har en implicit eller explicit övertygelse om litauisk underlägsenhet jämfört med Ryssland. Det är den ryska minoritet som känner sig berövad sina rättigheter efter Sovjetunionens fall. De tillhör vanligtvis den äldre generationen, men det är också människor som själva eller vars familjer har förlorat på Litauens övergångsperiod. När vi gick från Sovjetunionen till marknadsekonomi och anslöt oss till internationella organisationer var det en övergång som medförde höga sociala kostnader. Så den första målgruppen skulle vara den ryska minoriteten, och den andra målgruppen skulle vara russifierad gränsbefolkning från den östra delen av landet. Dessa människor har blandat litauiskt och polskt påbrå. Kanske finns det också någon grupp som är etniskt litauisk men som har ryssvänliga åsikter, men det är i så fall en mycket liten grupp människor.

Jag tror inte att Litauen är den avsedda målgruppen för boken. Jag tror att det inte är en slump att den gavs ut i Kaliningrad – den gavs inte ut i Novosibirsk. Det var ett mycket medvetet val att ge ut, presentera och diskutera den i Kaliningrad, eftersom det är så nära man kan komma. Det är ett dolt hot, en dold provokation, men jag tror att de säljer in denna berättelse till den bredare rysktalande världen. Jag tänker särskilt på Belarus. Det är mest en hypotes som jag lutar åt.

Ilja Budrajtskis: Jag skulle också vilja diskutera två andra berättelser i boken – den ena handlar om den ryska minoriteten, den litauiska statens ”russofobiska” attityd och så vidare, och den andra handlar om arvet från nazismen och samarbetet med nazismen – eftersom liknande argument har använts som huvudsakliga historiska skäl för den militära interventionen i Ukraina. Hur kommenterar du dessa två argument när det gäller Litauen?

Gražina Bielousova: Jag tycker att det är mycket intressant att ”russofobi” är ett mycket vanligt argument som Ryssland använder i länder längs alla sina gränser som regimen uppfattar som sin intressesfär, från Moldavien till Estland och framför allt i Ukraina. Ryssland positionerar sig som försvarare av förtryckta folk, särskilt de rysktalande minoriteterna. Det enda problemet är att den rysktalande minoriteten i Litauen är ganska liten, och dessutom har en del av dem historiska rötter här sedan före andra världskriget. Det är de gammaltroende som flydde det ryska imperiet där de förföljdes. De är inte nödvändigtvis Rysslands största beundrare idag heller. Så, ja, den berättelsen finns, och jag tror att om den tilltalar någon så är dess publik här troligen en minoritet av minoriteten.

Så återigen, jag tror att det är en berättelse som är avsedd för den rysktalande världen i stort. Det är skapandet av ett narrativ om detta område, för jag tror att för många ryssar, särskilt öster om Uralbergen, är Litauen lika främmande som Latinamerika eller södra Afrika. De har verkligen mycket diffusa uppfattningar om vad Litauen är.

När det gäller frågan om fascism är det viktigt att notera att detta ord i dagens Ryssland har blivit ett generaliserat begrepp som mer eller mindre helt enkelt betyder ”antiryskt”. Det har använts så flitigt att det nästan har blivit en tom symbol. Samtidigt riktar det sig mot kvarvarande historiska spänningar i Litauen. Jag syftar på vår tveksamhet att ta fullt ansvar för vår medverkan i och deltagande i Förintelsen. Och det är en av de känsliga punkter i landet som

är lätta att utnyttja, särskilt när vi talar om fenomenet ”ren offerroll”. Det litauiska folket var offer för de fascistiska och sovjetiska regimerna, men vår medverkan i Förintelsen tar ifrån oss möjligheten att hävda vår offerroll, den rena offerrollen som oskyldiga. Jag tror att vi ser detta fenomen på Balkan, där deltagande i krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten tar bort möjligheten för vissa grupper att hävda sin offerroll, att hävda att deras sår fortfarande gör ont, framför allt för Serbien. Detta är en gammal berättelse, men dess återuppståndelse i en politiskt känslig period är mycket strategisk, särskilt när Litauen försöker hävda sin position som ett fullvärdigt europeiskt land som förtjänar att försvaras, som förtjänar att existera, som förtjänar sin egen stat.

Ilja Budrajtskis: I en av dina intervjuer säger du att Ryssland för Litauen (och Östeuropa som helhet) fortfarande är en kolonialmakt och representerar klassisk imperialistisk expansion. Som bekant framställer den stora majoriteten av den västerländska vänstern tvärtom Putins nutida Ryssland som en kraft som motsätter sig västerländsk imperialism. Dessutom hävdas ofta att sovjetstyret var raka motsatsen till kolonialism eftersom det inte byggde på ojämlikt utbyte och främjade modernisering av de nationella republikerna, bland annat genom utvecklingen av en separat version av den lokala nationella kulturen, integrerad i den överstatliga ramen för ett pluralistiskt ”sovjetfolk”. Hur skulle du argumentera emot detta?

Gražina Bielousova: För att uttrycka det mycket rakt på sak är det bara de som inte känner till Östeuropas historia som kan göra sådana påståenden om Sovjetunionen, men samtidigt är det ganska vanligt att man inte känner till det europeiska Östs eller den globala Östs historia. Det finns flera olika utgångspunkter för narrativet om Ryssland, eller Sovjetunionen, som en antikolonial makt som förkroppsligar sekulär, multietnisk modernitet. Och jag är mycket mer benägen att sympatisera med de människor som koloniserades.

Först har vi de länder som koloniserades av väst och som Ryssland och/eller Sovjetunionen, beroende på tidsperiod, understödde i den antikoloniala kampen. Vi får inte underskatta det, för när ett land eller en folkgrupp vill störta en förtryckande regim har de ofta inget val, och alla som stöder deras kamp är allierade. Särskilt om den allierade har stor geopolitisk makt, som Sovjetunionen hade. Jag tänker till exempel på länder som Angola, som har utsatts för några av de mest brutala formerna av exploatering. Jag vill inte förminska eller förringa den exploatering som andra före detta kolonier på den afrikanska kontinenten har upplevt, men under 1900-talet var Angola ett av de mest brutala fallen. De fick stöd från Sovjetunionen i den antikoloniala kampen. Det är mycket tydligt var sympatierna ligger, särskilt när man tänker på att den utbildning som angolanska yrkesverksamma fick och det humanitära biståndet i form av vacciner och mediciner, även mitt under inbördeskriget, ledde till att livslängden i Angola ökade drastiskt.

Den andra gruppen människor som uppskattar detta är människor som inte nödvändigtvis kommer från kolonier, men som är rasifierade i väst, och här tänker jag särskilt på svarta intellektuella i USA. Vi kan tala om DuBois, som i början av 1960-talet besökte Sovjetunionen, och nu vet vi att det han fick se var en mycket väl iscensatt version av Sovjetunionen. Men för en person som tillbringat hela sitt liv med att kämpa inte bara för lika rättigheter, utan för människors grundläggande rättigheter mot global diskriminering av svarta, var det han såg en förkroppsligad förhoppning. Och vi hittar denna tradition i Cornel West, en annan mycket inflytelserik svart intellektuell som jag har enorm respekt för. Jag förstår varifrån detta kommer. Jag förstår – och håller inte med. Och anledningen till att jag inte håller med – för jag tror att det är väldigt lätt att avfärda östeuropéers påståenden om hur Sovjetunionen var och om hur det fungerade som en kolonialmakt och allt det där, och det är lätt att avfärda östeuropéer, för vi är för vita. Globalt sett har vi fortfarande makt, vi är fortfarande på något sätt inbäddade i den maktdynamik som förmedlas genom vithet. Och om

vi till exempel skiftar fokus till Centralasien, tror jag att historien kan berättas på ett mycket mer kraftfullt och övertygande sätt.

Det är samma historia, Östeuropa underkuvades av Sovjetunionen med samma koloniala logik som Centralasien. Men i Centralasien fanns det ytterligare dynamik, såsom uttrycklig rasism och uttryckligt undertryckande av kultur.

Ilja Budrajtskis: Jag vill bara klargöra: javisst, det ryska imperiet var utan tvekan en kolonial förtryckarmakt i sin västra del, liksom i andra delar. Men det går inte att förneka att Sovjetunionen skilde sig från det ryska imperiet på många sätt. Vilka är de viktigaste dragen i den sovjetiska kolonialismen? Kan man säga att det fortfarande var kolonialism, men i en ny form, under nya historiska omständigheter?

Gražina Bielousova: Till 100 procent. Här vill jag göra en åtskillnad mellan kolonialism och kolonialitet. Medan kolonialismen har särdrag som administrativ, militär och ekonomisk kontroll och möjligt införlivande av regimer som vi inte själva har valt, finns det också en dominans av det intellektuella och kulturella rummet som följer med kolonialiteten.

Naturligtvis kan vi tala om noggrant iscensatta och starkt kontrollerade uttryck för nationella kulturer under vissa perioder, men dessa spektakel var ett sätt att införliva människor med nationellt minne under sovjetisk kontroll. Om berättelserna från Östeuropa inte är tillräckligt övertygande kan vi återigen titta på Centralasien. Där publicerades till exempel läroböcker, särskilt på universitetsnivå, avsiktligt inte på de lokala språken, med motiveringen att dessa språk var olämpliga för konstnärligt eller vetenskapligt uttryck. Det var en utplåning av den lokala intelligentian genom russifiering.

Men vi får inte heller bortse från att ekonomisk exploatering fortfarande pågick, bara för att den är svårare att sätta fingret på. Och ändå användes lokala resurser för att stödja ett sovjetiskt projekt som var centrerat kring Ryssland. Sovjetunionen var ett russifierat område, och det sovjetiska projektet som var centrerat kring Ryssland var ett projekt som krävde resurser från lokala ekonomier och lokala befolkningar för att kunna upprätthållas, på ungefär samma sätt som imperieprojekt kräver resurser.

Och allt detta prat om urbanisering, elektrifiering, modernisering... Jag menar, britterna byggde järnvägarna i Indien; britterna säger också att de förde kultur till Indien, och det gjorde de säkert.

Men om vi talar om vilken typ av vägar de byggde, så byggde de järnvägar som förbinder naturresurser med hamnar, inte den typ av infrastruktur som förbinder städer, som förbinder människor med människor för att tillgodose lokala behov. På många sätt var de moderniseringsprojekt som genomfördes i Sovjetunionen projekt som inte alltid gynnade lokalbefolkningen. Det var projekt som syftade till att utvidga och upprätthålla denna uppfattning om sovjetisk modernitet, helt utan hänsyn till lokala kostnader. En av de saker jag tänker särskilt på är dräneringen av träskmarker och sumpmarker i Litauen för att öka jordbruksproduktionen, vilket resulterade i en otrolig förlust av lokal biologisk mångfald och vildmarksmiljöer.

Ilja Budrajtskis: Så du skulle säga att Sovjetunionen hade en kolonial inställning till de nationella republikerna och Litauen i synnerhet, men att den hade unika drag?

Gražina Bielousova: Ja, precis. Den fungerade kolonialt. Jag tror att sovjetiseringen är en typ av kolonialisering som förtjänar en egen kategori, om det är begripligt.

Ilja Budrajtskis: I dagens Litauen, liksom i de flesta östeuropeiska länder, marginaliseras vänstern politiskt, främst för att den fortfarande uppfattas som en del av det sovjetiska arvet. Å andra sidan hade alla länder i regionen sina egna vänstertraditioner före den sovjetiska

ockupationen, som i många avseenden har glömts bort. Hur behandlar den samtida vänstern i regionen – och i Litauen i synnerhet – sin historiska kontinuitet? Och hur bör vänstern uppfatta sovjettiden i detta sammanhang?

Gražina Bielousova: Jag tror att en av de saker jag önskar särskilt för den litauiska vänstern är att den ska sammankoppla och dra en linje av kontinuitet som i viss mån går runt Sovjetunionen, till de vänstertraditioner som uppstod här före första och andra världskriget.

Eftersom vi hade vänstertraditioner, vi hade arbetarorganisationer, vi hade arbetarstrejker, vi hade fackföreningar, vi hade många liknande drag som man ser överallt där det finns vänsterpolitiska tankar.

Även om Litauen, särskilt före första världskriget, i många avseenden var ett jordbruksland, hade vi i städerna denna vänstertradition som fortfarande väntar på att återerövras – den historien väntar fortfarande på att berättas. Och jag tror att detta är en lite försummad möjlighet för den litauiska vänstern.

På vissa sätt beror det på att de största vänsterpartierna inte är intresserade av att bygga sin legitimitet på det sättet. Huvudfåran, det vill säga det nuvarande litauiska socialdemokratiska partiet, har stort stöd i regionerna och de åtnjuter det stödet utan att behöva bygga upp det historiska arvet eller legitimiteten. Och de politiska krafter som växer fram och representerar den nya vänstern är fortfarande i färd med att formera sig och hitta sin plats i den lokala miljön. Jag hoppas verkligen att några av dem kommer att lyckas. Jag tror att det är en möjlighet som väntar på att förverkligas, eftersom vi har en så rik tradition. Och dessa människor utgjordes inte bara av arbetarorganisationer – det fanns vänsterpolitiker, däribland Kazys Grinius, som var Litauens siste president före den högerorienterade militärkuppen på 1920-talet. Han var vänsterpolitiker. Och jag tror att det är dessa berättelser som fortfarande väntar på att berättas, både av vänsteranhängarna själva och av andra, inom den etablerade historieskrivningen.

Ilja Budrajtskis: I vilken utsträckning har den västerländska vänsterns reaktion på kriget i Ukraina efter 2022 förändrat din uppfattning om dess hållning? Och i vilken utsträckning behöver Östeuropa och Litauen i synnerhet revidera sin okritiska acceptans av sitt intellektuella och politiska arv?

Gražina Bielousova: Som forskare som arbetar med vänsterfeminism i regionen har jag lärt mig av de kvinnor jag intervjuar om vad det innebär att vara engagerad, och jag skulle säga att det för mig har inneburit en intellektuell vändning. Oavsett om jag försöker teoretisera reproduktivt arbete eller samspelet mellan genus och klass har jag vänt mig mer mot den östeuropeiska intellektuella traditionen och vänsterfeministerna här. Jag har vänt mig till de polska, ukrainska, litauiska och lettiska intellektuella traditionerna. Jag har gjort ett mycket medvetet val att skapa bibliografier i de artiklar jag skriver och att sammanställa litteratur för de kurser jag undervisar som inkluderar denna intellektuella tradition, som ger den en röst och synlighet, eftersom en av de saker jag lär mig är att det finns begränsningar i den vänsterintellektuella tradition som har sitt ursprung i Väst och det globala Syd. Och vi blottlägger dessa begränsningar när vi försöker tillämpa dem för att förklara situationen i Östeuropa. På ungefär samma sätt som när vit feminism stöter på begränsningar när den möter kvinnor med annan hudfärg. Det finns alltså saker som inte kan teoretiseras med vit feminism när vi talar om kvinnor med annan hudfärg. Det finns saker som vi inte kan teoretisera med den västerländska vänstertraditionen när det gäller Östeuropa. Så för mig är svaret på frågan om vem som kan teoretisera det: ”Vi kan teoretisera det själva”.

Ilja Budrajtskis: Kan du ge ett intressant exempel på ett sådant arv?

Gražina Bielousova: Visst. En av de saker jag arbetar med är kvinnors reproduktiva arbete, som jag uppfattar som allt det osynliga arbete som kvinnor utför, inklusive men inte begränsat till att uppfostra barn. Allt slags arbete som möjliggör produktivt arbete och som främst utförs av kvinnor. Vi talar om social reproduktionsteori, som vanligtvis kommer från någon som Cinzia Arruzza eller Tithi Bhattacharya.

Och en av de saker jag lär mig är att den inte fullt ut kan förklara vår kontext, eftersom vi har ett annat slags arv, eftersom vi, på gott och ont, har ärvt formell jämställdhet genom vår sovjetiska historia.

Den har sina begränsningar, men dess betydelse ska inte underskattas: fullständiga politiska rättigheter, fullständiga ekonomiska rättigheter, allt det där. Den har alltså skapat mycket annorlunda förutsättningar som har förändrat spelplanen. En del av det som kvinnor kämpar med här är inte nödvändigtvis saker som västerländska feminister kan skapa teorier om.

Samtidigt har jag till exempel upptäckt någon som Oksana Dutchak, en ukrainsk vänster-feminist vars arbete på ett vackert sätt illustrerar vad det innebär att tänka med social reproduktionsteori i detta sammanhang, om dessa realiteter. Eller så har jag vänt mig till personer som Ewa Majewska och Magda Grabowska för att reflektera över de luckor som det socialistiska och kommunistiska arvet inte kunde fylla i regionen. De hjälper mig att reflektera över sådana realiteter som att kvinnor utnyttjas av västerländska företag som parasiterar på sårbara kvinnors arbete i till exempel klädfabriker, och så vidare.

Det är en helt annan spelplan för kvinnor i Väst, där kvinnor i exempelvis Schweiz fram till 1970-talet inte hade fullständiga politiska rättigheter, eller där kvinnors pensioner avsiktligt inte beräknades på samma sätt som mäns. Det är en helt annan situation än ”vad gör man i ett sammanhang där den formella kvaliteten har funnits, men där det finns kryphål och realiteter som fortfarande inte har åtgärdats?”

Lästips

De flesta av de följande artikarna handlar av förklarlige skäl om Ukraina, men det problem de behandlar, den ryska imperialismen och dess historia, gäller större delen av östra Europa.

Ilja Budrajtskis: Krig, fascistisering och motstånd: perspektiv på den ryska imperialismen

Zbigniew Marcin Kowalewski: Erövringen av Ukraina och den ryska imperialismens historia

Ilja Matvejev: Kriget i Ukraina och det ryska kapitalet: Från militärekonomisk till helt militär imperialism

Louis Proyect: Ukraina bakom dimridåerna

Stephen Velychenko: Rödmålad imperialism och nationalism

Nicolas Werth: Om Putins Ryssland och Ukraina